

ЧАСОПРОСТОРОВА СТРУКТУРА РОМАНА Е. Л. ДОКТОРОУ «РЕГТАЙМ»

У постмодернізмі, у першу черу через революцію в області інформаційних технологій, розуміння концепцій часу і простору радикально змінилося. Значення минулого стрімко зменшується, скорочуючи перспективи на майбутнє. Крім того, загроза планетарного знищення за допомогою ядерного голокосту та руйнування навколишнього середовища серйозно обмежили майбутні очікування.

Творчість Едгара Лоуренса Доктороу (нар. 1931 р.) займає одне з центральних місць в сучасній американській літературі. Відомий своїм яскравим змалюванням американського життя XIX і XX століть (зокрема, у Нью-Йорку), він вважається одним із найталановитіших, найамбітніших і найбільш шанованих американських романістів епохи постмодернізму.

У західній критиці творчість Е. Л. Доктороу привертала увагу таких відомих літературознавців як Барбара Фойлі (Barbara Foley), Пауль Левіні (Paul Levine), Ларрі Маккейфері (Larry McCaffery), Артур Зальцман (Arthur Saltzman) [3; 4; 5; 6], серед вітчизняних — Т. Бенедиктова, Т. Денисова, Я. Засурський, О. Ткаченко та ін. [7; 8; 11; 12]. Але, як у вітчизняному, так і в зарубіжному літературознавстві проблема часопросторової структури роману Е. Л. Доктороу «Регтайм» є малодослідженою, і при цьому важливою для більш повного теоретичного осмислення поетики даного тексту та розвитку світової літератури постмодернізму в цілому. Актуальність запропонованої статті зумовлена потребою проаналізувати раніше недосліджені аспекти творчого доробку письменника, а саме особливості простору і часу в постмодернізмі на прикладі роману «Регтайм». Наукова новизна дослідження полягає в здійсненні аналізу роману «Регтайм» Е. Л. Доктороу в контексті специфіки постмодерністського часопростору. Робота також дає матеріал для теоретичних обґрунтувань стосовно закономірностей сучасного літературного процесу. Метою статті є визначення особливостей часопростору в постмодернізмі на прикладі роману «Регтайм» Е. Л. Доктороу.

В романі Е. Л. Доктороу «Регтайм» (1975) [1] змальовується життя Сполучених Штатів на початку XX століття завдяки сюжету, який об'єднує реальні історичні фігури (Генрі Форд, Джей Морган, Гаррі Гудіні, Ешм Голдман, Теодор Драйзер, Зігмунд Фройд) з великою кількістю вигаданих персонажів. Як зазначає Я. Засурський, музичний стиль регтайм Е. Л. Доктороу представив у стереоскопічному зображенні [11, с. 139].

Е. Л. Доктороу в своїй праці «Фальшиві документи» вважає минуле і теперішнє паралельними блоками часу; «However remote in time events may seem to be, every historical judgment refers to present needs and situations. That is why history has to be written and rewritten from one generation to another. The act of composition can

never» [1, с.161] — «Якими б віддаленими в часі події не здавалися, кожне історичне судження має відношення до потреб теперішнього. Тому історію треба писати і переписувати від одного покоління до іншого» (переклад нап. А. К.). Згідно з його поглядами, структура минулого узгоджена з потребою теперішнього створити минуле у своєму образі. Цей образ відображує розвиток ілюзій у свідомості теперішнього. Американські критики Л. Маккейфері та П. Левіні вважали, що минуле в творчості Е. Л. Доктороу – екран, в якому спроектовані проблеми та інтереси теперішнього. Л. Маккейфері підкреслює, що письменник використовує «<...> минуле, щоб дослідити не лише власне минуле, але й паралельні тенденції теперішнього» [5, с.37]. На думку П. Левіні, «<...> відношення Доктороу до історії спеціально анахронічна, так як створює минуле паралельно теперішньому» [4, с.55]. Е. Л. Доктороу зауважує, що минуле може і повинно використовуватись як пояснення теперішнього, а також підштовхувати читача до самоаналізу. Саме з цього приводу письменник створює «нове» історичне минуле.

Канадська дослідниця Лінда Хатчен стверджує, що в постмодернізмі художня література та історія являють собою системи означення, завдяки яким ми надаємо форми і змісту минулому [3, с.93]. В своїй праці «Поетика постмодернізму» критик вводить термін «історіографічна метапроза» чи постмодерністський історичний роман, в стилі якого написаний «Регтайм».

Хронотоп роману «Регтайм» – «продовження минулого в теперішньому» постмодерністська нова реальність 1960-х років Америки. Е. Л. Доктороу в творі більш зацікавлений у відкритті сучасного світу в минулому, ніж у висвітленні ідеології історії. Твір відкривається панорамою американського життя ранніх 1920-х років, більш «невинного» часу, який вважається нормою культури: «The population customarily gathered in great numbers either out of doors for parades, public concerts, fish fries, political picnics, social outings, or indoors in meeting halls, vaudeville theatres, operas, ballrooms. There seemed to be no entertainment that did not involve great swarms of people. Trains and steamers and trolleys moved them from one place to another. That was the style that was the way people lived. Women were stouter then. They visited the fleet carrying white parasols. Everyone wore white in summer. Tennis racquets were hefty and the racquet faces elliptical. There was a lot of sexual fainting. There were no Negroes, There were no immigrants» [2, с. 1] – «Вельми популярними стали вуличні паради та концерти, виїзди на "юшку", політичні пікніки, екскурсії, а також усякі зустрічі та збори, по актових залах, театрах-вар'єте, в опері, на танцювальних майданчиках. Здавалося, не було такої розваги, яка не збирала б численного тлуму. Поїзди, пароплави й трамваї перевозили людей іуди й сюди. Така пішла мода, так тоді жили люди. Жінки за тих часів, були огрядніші. Вони ходили з парасольками і часто з'являлися на палубах військових кораблів. Улітку всі ходили в білому. Тенісні ракетки стали круглішими, а обличчя рекетирів, навпаки, видовжились. Секс багатьом забивав памороки. І не було тут негрів. І не було іммігрантів» [9,с. 99-100), Іронічна відстороненість і насмішливий

стиль оповіді письменник ламає уявлення читачів про життя середнього класу в ті роки та розвіює їх очікування об'єктивного опису історії. У результаті Є. Л. Доктороу представляє два погляди на історію Америки – ностальгічний та іронічний. Виникає можливість багатопланового тлумачення історії.

В романі доцільно виділити два лейтмотиви, які структурують твір: мотив повторення, що проявляється в зібранні Форда та захопленні Маленького хлопчика бейсболом і мотив метаморфоз, який прослідковується в захопленні Хлопчика «Метаморфозами» Овідія. Вони, на наш погляд, символізують історичний процес: прогрес (чи його Ілюзію), який вимагає постійного пристосування та тенденцію історії повторюватись. Для літератури постмодерну, як відомо, є властивою відмова від ідеї лінійного розвитку історії, від принципу універсальності історичного розвитку, від ідеї прогресу [10, с. 207]. Світ губить тотальність, стає нестійкою сукупністю локальних фрагментів, які слабо скоординовані між собою.

У «Регтаймі» читач стає свідком боротьби двох «просторів» Америки – світу тех, хто має користь від системи норм і законів країни, – це так звана американська більшість; і світу дисидентів чи іммігрантів, які були вигнані з Америки на основі расової приналежності чи релігії. Американську більшість представляють у романі Батько, Матір, Дід, Молодший Брат Матері і Маленький хлопчик. Вони процвітають завдяки заводу батька і жвавого продажу патріотичної атрибутики. На перший погляд, це ідеальні американська сім'я, та чим більше читач дізнається про них, тим більше зневірюється в своїх уявленнях. Шлюб американської пари пророкує щасливе життя, яке врешті розвалюється. Маленький хлопчик визнає, що світ розвивається завдяки постійному процесу незадоволення. Сім'я дисидентів Татко, Мамка та Маленька дівчинка – антитеза американській більшості. Руйнуванням сентиментальних ідеалів Америки Б. Л. Доктороу робить виклик усталеним уявленням про американську історію.

Міжрасова спільнота в романі – банда Колхауса Уокера, чорношкірого піаніста. Мотиви повторення та метаморфоз об'єднуються в найбільш заплутаному образі Колхауса Уокера. Він прагне прогресу, але сили американського расизму в кінці твору остаточно руйнують його. Вирішальний «фестиваль» (облога бібліотеки фінансиста Моргана) об'єднує багатьох персонажів роману з провідними діями суспільства. Колхаус урешті-решт був публічно страчений – людина, яка наважилася кинути виклик системі і статускво відчайдушним прагненням до справедливості. Ієрархія та функціонування національної спільноти залишається без змін.

Роман являє собою мозаїчну структуру, у якій життя людей різного походження і соціального становища зображується одночасно. Образ мозаїчної множинності підтверджує уявлення про Америку як країну «плавильного котла». В творі переплітаються ілюзії та реальність. Е. Л. Доктороу натякає на заповнення людського життя ілюзіями – магія Гудіні, винайдення кінематографу і т. п.

Звідси випливає, що «Регтайм» є ревізійним історичним романом, тобто створює нове минуле. Він включає в себе розповіді жінок, іммігрантів, робітників, оповіді яких замовчували до недавнього часу. Тому роман так часто спонукає читачів переосмислити їх власне розуміння історії. Недарма на початку роману подана цитата всесвітньо відомого піаніста Скотта Джопліна: «Do not play this piece fast. It is never right to play Ragtime fast» [2, с. 1] – «Тут грайте трохи повільніше. Регтайм ніколи не грають швидко» [9, с. 99].

З вищесказаного ми можемо зробити висновок, що в «Регтаймі» Е. Л. Доктороу за допомогою постмодерністських методів та інших літературних прийомів і жанрів зображує не тільки саму епоху, але й реалізацію американської мрії в цю епоху. Поєднання децентрації та множинності презентацій, історичних і вигаданих персонажів дозволяє Е. Л. Доктороу піддати нищівній критиці американське суспільство та можливість справжнього прогресу в епоху швидких та помітних досягнень. Адаптація минулого Америки Е. Л. Доктороу в «Регтаймі» радикально руйнує елементи історії, хронології та реалістичності. Сильова своєрідність прози письменника, змістовна глибина творів, різнобарвність та багатоплановість персонажів можуть слугувати предметом для подальших досліджень його багатогранної творчості.

Література

1. Doctorow E. L. False documents / Edgar Lawrence Doctorow // Poets and presidents: selected essays, 1977- 1992. — L.: Papermac, 1994. — P. 149—164.
2. Doctorow E. L. Ragtime / Edgar Lawrence Doctorow. — N. Y.: Random, 1974.—III p.
3. Hutcheon L. A Poetics of Postmodernism. History, Theory, Fiction / Linda Hutcheon. — N. Y. Routledge, 1988. — 268 p.
4. Levine P. E. L. Doctorow / Paul Levine. — N. Y.: Methuen, 1985. — 96 p.
5. McCaffery L. A Spirit of Transgression / Larry McCaffery // E. L. Doctorow: Essays and Conversations [ed. Richard Trenner], — Princeton: Ontario Review, 1993, — P, 31—47,
6. Saltzman A. The Stylistic Energy of E, L, Doctorow / Arthur Saltzman // E. L. Doctorow: Essays and Conversations [ed. Richard Trenner]. — Princeton: Ontario Review, 1993. — P. 73 —108..
7. Бенедиктова Т. Литература США после 1945 года / Т. Бенедиктова // Зарубежная литература XX века / Под ред. В. М. Толмачева. — М.: Академия, 2003. — С. 467— 502.
8. Денисова Т. Історія американської літератури XX ст. / Т. Денисова. — К.: Довіра, 2002. — 318 с.
9. Доктороу Е. Л. Регтайм / Пер. з англ.. М. Зарудна / Е. Л. Доктороу // Всесвіт. — 1978. — № 9.. — С. 99 —151.

10. Ю.Ильин И. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм / И.Ильин. — М: Интрада, 1996. — 254 с.
11. Писатели США: Краткие творческие биографии / Под. ред. Я. Засурского. — М.: Радуга, 1990. — 624 с.
12. Ткаченко А. Легенда реальности / А. Ткаченко // Юность. — 1992. — №3. — С. 80—81.

Аннотация

А.С. Кравченко. Временнопространственная структура романа Э. Л. Доктороу «Рэгтайм».

В статье рассматриваются особенности времени и пространства в романе «Рэгтайм» с точки зрения таких характеристик литературы постмодернизма как децентрации, переплетения выдумки и факта, фрагментарности и множественности презентаций в его текстах. Делается попытка определить особенности поэтики писателя как творца «нового» исторического прошлого.

Ключевые слова: современная американская литература, время, пространство, историографическая метапроза, постмодернизм, исторический роман.

Анотація

А. С. Кравченко. Часопросторова реальність романів Е. Х Доктороу.

Статтю присвячено вивченню особливостей часу і простору в романі «Регтайм» з позиції таких характеристик літератури постмодернізму як децентрації, переплетення вигадки з фактом, фрагментарності та множинності презентаций в його текстах. Зроблено спробу визначити риси поетики письменника як творця «нового» історичного минулого.

Ключові слова: сучасна американська література, час, простір, історіографічна метапроза, постмодернізм, історичний роман.

Summary

A. S. Kravchenko. Space time reality of the novels by E.L. Doctorow.

The article deals with the study of peculiarities of time and space in the novel 'Regtime' with a consideration of such principles of postmodernism in literature as decentration, mixing of literary and historical, fragmentation and polypresentation in his works. The author attempts to determine main characteristics of writer's poetics as the creator of 'new' historical past.

Key words: modern American literature, time, space, historical metafiction, postmodernism, historical novel.

Стаття прорецензована і рекомендована до друку кандидатом філологічних наук, доцентом кафедри історії зарубіжної літератури і класичної філології Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна, А.П. Краснящих.